

СОЦИАЛНАТА И ЕМОЦИОНАЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ – НОВА ПЕРСПЕКТИВА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО И СОЦИАЛНАТА РАБОТА

доц. д-р Румен Тодоров Бостанджиев

Бургаски свободен университет

SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING – NEW PERSPECTIVE IN EDUCATION AND SOCIAL WORK

Dr Roumen Bostandjiev, PhD

Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: През последните години все повече образователни програми използват концепцията за социалната и емоционалната компетентност като теоретична основа за стимулиране на личностното развитие на обучаваните в структурирана образователна среда. Този подход би могъл да е изключително ефективен и в социалната работа, когато се търсят нови решения на предизвикателствата, създадени от социалната и икономическата криза.

Ключови думи: *Социално и емоционално обучение, социална и емоционална компетентност, личностно развитие, социална адаптация*

ABSTRACT: Social and Emotional Learning /SEL/ is powerful theoretical background for many programs, improving health and adaptation of pupils. This approach could be very useful also in social work with people experiencing negative effects of crisis. Some proposals for improvement of professional education of future social workers in BFU are made.

Key words: *Social and Emotional Learning, Social and Emotional Competence, Personal development, Social Adaptation*

По дефиниция социалната работа е професионална област, посветена на грижата и подпомагането на хора в неравностойно социално положение. Оказването на професионална помощ е тясно свързано с разбирането за причините, поради които някои хора в определен момент от живота си да се оказват в затруднено положение. За съжаление този въпрос не е обект на чести дискусии. По подразбиране сме склонни да приемаме, че социално слабите са жертва на определени житейски обстоятелства – социална несправедливост или експлоатация, лоша наследственост или нещастна съдба, довела до развитието на тежки заболявания и инвалидност, злощастно стечение на обстоятелствата, причинило драматични житейски обрати. Независимо от реалните основания да се приеме подобна „жертвена” хипотеза, тя създава някои неизбежни затруднения в чисто професио-

нален план. Тази хипотеза поставя социалния работник в позицията на „професионален спасител“ от житейските неслоди, чиято задача в повечето случаи се възприема в това да „преразпредели“ социалните ресурси в полза на бедните, немощните и страдащите. Подобна постановка сякаш олицетворява гузната съвест на богатите и овластените, които за да съхранят нравствения си имидж и да тушират социалното недоволство имат нужда да поддържат съсловието на социалните работници, чиято задача е чрез преразпределение на една незначителна част от общественото богатство, управлявано от държавата, да поддържат вярата, че обществото се основава на социалната справедливост и солидарност. Доколкото тази задача е трудно осъществима, тя поставя социалния работник в една постоянна фрустрация и чувство за безсилие да се пребори със световната мъка. От друга страна официалното приемане на подобна жертвена позиция ясно утвърждава заучената безпомощност от страна на страдащите, които живеят с неизменната нагласа, че „обществото им е длъжно“. Красноречив пример за контрапродуктивността на този подход е политиката у нас през последните години по отношение на ромската общност. Без никакво разбираемо обяснение, тази общност като цяло се приема за „социално слаба“ и поради това се очаква тя да бъде интегрирана към останалата част на обществото като получава безвъзмездни дарения и улеснения. В резултат този общност все повече се маргинализира и все по-отчетливо и агресивно проявява заучената си безпомощност, обвинявайки за нея властите и останалата част на обществото, които винаги дават по-малко от очакваното.

Може много да се разсъждава на тема какви са социалните, икономическите, политическите и психологическите корени на подобна спасителна философия, при която постоянно някаква част от хората се опитва да спасява друга част. От психотерапията е ясно, че подобно взаимодействие е част от т.н. „драматичен триъгълник“, в който ролите на агресора, жертвата и спасителя непрекъснато се сменят, без обаче да променят характера на взаимодействието в общността. В този смисъл истинската задача на „спасителя“ не е в това да накаже агресора и да освободи жертвата, а в това да развали социалното взаимодействие, в което някой се преживява като жертва, а друг като агресор и спасител. Пример за тази разлика е сравнението между две притчи. Едната е добре позната от Библията и разказва за това как Христос прави чудо като спасява живеещите около Галилейското езеро, нахранвайки ги с две риби. Тази притча олицетворява амбицията на съвременната социална работа в България. Тя обаче предполага социалният работник да е чудотворец с божествени възможности, каквито повечето социални работници очевидно не са. Алтернативната притча идва от древния изток и в нея също се разказва за гладуващи нещастни хора, населяващи бреговете на някакво езеро. Спасителят в тази история обаче не е божество а мъдрец, който научава хората как сами да си правят вдици, с които да ловят риба за собствената си прехрана. Разликата във философските нагласи към помагането в тези две притчи е огромна. В първата спасителят обслужва собствената си потребност да демонстрира божествената си същност, поставяйки нещастниците в тотална зави-

симост, докато във втората – спасителят прави хората равностойни с него, предавайки им своята компетентност и отменяйки необходимостта от следваща помощ.

Ключовата дума в горното сравнение е КОМПЕТЕНТНОСТ. Един по-сериозен анализ на причините са социалното неравенство, за разликите в житейския просперитет на индивидуално и колективно ниво показва категорично, че нещастните и щастливите хора се различават най-много именно по отношение на своята компетентност. През последните години в образованието стана модерно да се говори не просто за компетентности, а за „ключови компетентности”. Като ключови се определят тези компетентности (набор от познания, ценности, нагласи и практически умения), които гарантират успешното справяне с основните житейски предизвикателства, пред които е изправен всеки човек. В тази връзка се разграничават три основни групи компетентности – академични (свързани с познанията за външния свят, придобити в процеса на задължителното училищно образование), социални компетентности – свързани с уменията за общуване и изграждане на ефективни социални общности и емоционални (личностни) компетентности, отнасящи се до уменията за самоопределение, самоконтрол и саморазвитие. Множество проучвания върху младежи завършващи средното си образование показват, че техния академичен успех (успехът от дипломата) не е добър предиктор за техния бъдещ успех в професията и в личния живот. Значително по-висока корелация се установява между социалната и емоционалната компетентност и цялостния житейски просперитет. Именно това променя радикално разбиранията за задачите на съвременното образование, което в повечето развити страни през последните години все повече се ориентира към изграждане на социална и емоционална компетентност на учениците. Множество проучвания от последните години в САЩ показват, че образователните програми, фокусирани върху социалната и емоционалната компетентност значимо повишават академичния успех, подобряват училищната дисциплина, намаляват рисковото и асоциалното поведение след учениците и съдействат за по-пълното разкриване на техните креативни способности и умения да работят в екип. Това е причина тези компетентности да се превръщат във фокус на здравното и гражданското образование, както и отправна точка при осъществяване на всякакви превантивни програми, целящи ограничаване на училищното насилие, борбата с наркотичната зависимост, рисковото сексуално поведение и отпадането от училище.

Време е натрупаният опит в областта на социалната и емоционалната компетентност по-ефективно да бъде приложен и в областта на социалната работа. За целта обаче е нужно да се преосмисли цялостната професионална философия. Едно от основните понятия, залегнало от години в професионалния речник, следва час по-скоро да бъде ревизирано. Става въпрос за придаване на конкретен научен смисъл на термина „СОЦИАЛНО СЛАБ”. Този словесен израз е толкова дълбоко вкоренен, че вече едва ли някой политик или социален работник сериозно се замисля за това какво точно означава да си „социално слаб”, какво

точно прави човека социално слаб или социално силен. Тези въпроси изискват спешна ревизия, тъй като цели общности у нас имат тенденцията професионално да се идентифицират като „социално слаби”, независимо че физически нямат никакви обективни признаци на слабост. Социалната слабост на тези хора е по-скоро „софтуерен” проблем – проблем в нагласите, ценностите, моделите на поведение и конкретните умения за справяне с житейските предизвикателства. Казано по друг начин – в огромната си част „социалната слабост” е причинена от дефицита на социални и личностни компетентности. Ако приемем подобно тълкувание, ясно ще разберем защо изсипването на пари „на калпак” е неефективно и дори вредно. Инвестиции за промяна наистина са необходими, но става дума за инвестиране в придобиване на по-висока компетентност. Но тъй като придобиването на социална и емоционална компетентност е част от личностното развитие и израстване на всеки човек, то няма как да се случи без неговия избор и съзнателни волеви усилия. Никой на сила не може да те образова, затова стратегията на социалната политика следва да се фокусира върху съзнателния избор на тези, които се очаква да бъдат подпомагани. Ако тези хора избират да се развиват, полагайки лични усилия, то те могат да получат обществена и професионална подкрепа за придобиване на нови професионални, социални и личностни компетентности. Ако те предпочитат да останат в статуса си на заучена безпомощност, следва да е ясно, че никой не би толерирал или възнаграждавал този им избор. Тези хора следва ясно да разберат, че както всички останали в това общество и те носят лична отговорност за изборите си и ако изборът им е да останат в нищета, неграмотност и мизерия, отговорни за този избор са те и никой няма да толерира негативните последици от този избор.

В сферата на социалните услуги, предлагани за различни таргетни групи, има огромно поле за разработване и предлагане на нови възможности, целенасочено изграждащи социални и личностни компетентности. В момента като че ли вниманието е фокусирано главно върху изграждането на професионални компетентности, като за безработните и хората със специални нужди се предлагат главно квалификационни курсове, подготвящи ги за определени професии. Ясно е обаче, че истинското справяне с житейските предизвикателства от различно естество е възможно най-вече, когато човек мобилизира максимално личностните си възможности и изгражда социални общности, в които е възможно да мултиплицира своите усилия, благодарение на груповата подкрепа и силата на груповия процес, който едновременно подобрява състоянието на хората в групата и помага тази група да се интегрира по-добре в по-широката общност. В този смисъл ролята на социалния работник би могла да се предефинира. От държавен служител, ангажиран с провеждане на държавната политика основно чрез административно бюрокралични дейности, той би могъл да се превърне в креативен експерт в областта на човешките отношения, който подпомага отделните хора в условията на груповото им общуване така, че те да развиват своята социална и емоционална компетентност. Подобен подход предполага и промяна в учебната програма в институциите, подготвящи бъдещи социални работници. Подобна промяна вече е

започната в Центъра за социални дейности на БСУ, където от две години програмата за социална работа бе преименувана „Социални дейности и консултиране”. По този начин бе поставена на преден план специфичната психо-социална компетентност, която придобиват нашите студенти. Включването на допълнителни курсове по Социална и емоционална компетентност, както и такива запознаващи с груповия процес и груповата динамика и предоставящи конкретни умения за водене на образователни групи, категорично биха били стъпки в правилната посока. С подобна квалификация студентите, завършващи нация център биха се реализирали много по-успешно не само в областта на социалните дейности, но биха били конвертируеми експерти с потенциал за реализация и в областта на организационната психология, мениджмънта и бизнеса.